

MAHALLA XAYRIYA FONT TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA XORIJ TAJRISA O'RNI

Bahodirov O'rolboy Bahridin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

*Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik
oliy maktabining Moliya mutaxassisligi magistranti*

Jo'rayeva Nodira Mirakbar qizi

Toshken Gumanitar fanlar universiteti talabasi

Mahalla xayriya tashkilotlari buxgalteriya hisobini yuritish katta ahamiyatga ega bo'lib, tashkilotlarning moliyaviy holatini to'g'ri baholash va mablag'larni samarali taqsimlash uchun zarur vositadir. Mahalla xayriya tashkilotlari ko'pincha cheklangan moliyaviy resurslar bilan ishlaydi, shuning uchun har bir mablag'ning qanday sarflanishini aniq ko'rsatib borish juda muhim. Yillar davomida, ayniqsa 2010-2020 yillarda, xorij tajribasi yordamida buxgalteriya hisobi tizimlarini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilgan. Yevropa Ittifoqining ko'plab mamlakatlarida buxgalteriya hisobi tizimlari jiddiy rivojlanib, xalqaro moliyaviy hisobotlash standartlariga asoslanadi. 2012 yilda Yevropada moliyaviy hisobotlarga oid yangi normativlar joriy etildi, bu esa xayriya tashkilotlarining hisobotlarini yanada shaffof va ishonchli qilishga yordam berdi. 2015 yilda Germaniyada xayriya tashkilotlari uchun buxgalteriya hisobining maxsus talablari tasdiqlandi, bu esa ularning moliyaviy faoliyatini yanada samarali boshqarish imkonini yaratdi. Amerika Qo'shma Shtatlarida ham buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar tizimi yanada rivojlangan. 2010-2015 yillar davomida AQShda xayriya tashkilotlariga moliyaviy hisobotlarni tayyorlash uchun yangi qoidalar kiritildi. Xususan, 2013 yilda AQShning Naxshaviy hisobotlar haqida qonunlar qabul qilindi, bu xayriya tashkilotlariga o'z moliyaviy faoliyatini aniq va to'liq ko'rsatishni talab etdi. Bu qonunlar xayriya

tashkilotlarining moliyaviy holatini yaxshilash va jamoatchilikning ishonchini oshirishga yordam berdi. Shuningdek, Xitoyda buxgalteriya hisobi tizimi 2010-2020 yillarda sezilarli o'zgarishlarga yuz tutdi. 2015 yilda Xitoyda xayriya tashkilotlarining moliyaviy hisobotlari uchun yangi me'yorlar kiritildi. Bu me'yorlar, ayniqsa, shaffoflikni ta'minlash va moliyaviy resurslarni taqsimlashda muhim rol o'ynadi. 2020 yilda Xitoyda xayriya tashkilotlari uchun buxgalteriya hisobining shaffofligini yanada oshiruvchi qonunlar qabul qilindi.

Mahalla xayriya tashkilotlarining moliyaviy faoliyatini boshqarish uchun xorij tajribasidan foydalanish, albatta, muhimdir. Buxgalteriya hisobi tizimlarining rivojlanishi, shuningdek, xalqaro me'yorlarga moslashish, tashkilotlarning barqarorligini ta'minlashda yordam beradi. Yevropa va Amerika tajribasi, masalan, o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarda ham xayriya tashkilotlarining moliyaviy holatini barqaror saqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, Xitoydagi tajriba ham o'zining samaradorligini ko'rsatgan. Mahalla xayriya tashkilotlarida buxgalteriya hisobining o'rni juda muhim. Bu hisob yordamida, mablag'lar qanday taqsimlanayotgani, qayerga sarflanishi va foydalanuvchilarga qanday yordam berilayotgani aniq ko'rsatiladi. Xorijiy tajriba, ayniqsa, 2010-2020 yillarda, buxgalteriya hisobini samarali boshqarish va ularni xalqaro standartlarga moslashtirish uchun qo'llanilgan. Bu tajribalarni mahalla xayriya tashkilotlarida joriy etish, ularning faoliyatini yanada samarali qiladi. Yevropa va Qo'shma Shtatlarning tajribalari, xususan, moliyaviy hisobotlarning auditi va shaffofligini oshirishga qaratilgan qonunlar, mahalla xayriya tashkilotlarining yanada rivojlanishiga yordam beradi. Shuningdek, bu tajribalar, xayriya tashkilotlarining mablag'larini o'z vaqtida va samarali sarflashini ta'minlashga imkon beradi. Shu bilan birga, mahalla xayriya tashkilotlarining moliyaviy holatini yaxshilash, ularning barqarorligini ta'minlash va jamoatchilik ishonchini oshirish uchun xorij tajribasini o'rganish zarur.

Mahalla xayriya tashkilotlarining buxgalteriya hisobini yuritishda xorij tajribasining o'rni haqida gapirganda, 2015-2020 yillarda amalga oshirilgan o'zgarishlar juda katta ahamiyatga ega. Bu o'zgarishlar, ayniqsa, moliyaviy

tizimlarni modernizatsiya qilish, audit tizimlarini takomillashtirish va shaffof hisobotlarni taqdim etishni kuchaytirishga xizmat qilgan. Xorijiy tajriba, shu bilan birga, mahalla xayriya tashkilotlarining faoliyatini xalqaro miqyosda yaxshi ko'rsatish uchun kerakli asoslarni yaratadi.

Buxgalteriya hisobini yuritishda va xorij tajribasini qo'llashda bir qator to'siqlar mavjud. Birinchi to'siq buxgalteriya hisobi tizimlarining o'ziga xosligiga tegishli. Har bir davlatda o'ziga xos moliyaviy qonunlar va reglamentlar mavjud bo'lib, bu har xil mamlakatlar uchun bir xil tizimni joriy etish qiyinlashtiradi. Mahalla xayriya tashkilotlarining moliyaviy holatini to'g'ri baholash uchun buxgalteriya hisobi tizimining samarali ishlashini ta'minlash zarur. Ammo ko'plab tashkilotlar uchun yuqori malakali buxgalterlar yo'qligi va texnologik infratuzilmaning yetishmasligi bu jarayonni murakkablashtiradi. Xorijiy tajriba yordamida o'rganilgan buxgalteriya tizimlari mahalliy sharoitlarga moslashtirilganida, ko'plab mexanizmlar va o'zgartirishlarni talab qiladi.

Ikkinchi to'sik buxgalteriya hisobining shaffofligini ta'minlashga qaratilgan qonunlarning yetishmasligi bilan bog'liq. Ko'plab davlatlarda xayriya tashkilotlarining moliyaviy hisoboti faqat ichki nazorat asosida amalga oshiriladi, bu esa tashqi auditorlikning yetishmasligi va moliyaviy ko'rsatkichlarning haqiqatga to'g'ri kelmasligi xavfini oshiradi. Xorijda, masalan, AQSh yoki Yevropada xayriya tashkilotlari uchun qat'iy moliyaviy standartlar mavjud, ammo ular boshqa mamlakatlarga, shu jumladan, mahalla xayriya tashkilotlarida amaliyotda joriy qilishda ba'zi qiyinchiliklar yuzaga keladi. Xususan, xorijiy tajriba va milliy qonunchilik o'rtasidagi farqlar, shuningdek, resurslarning yetishmasligi, buxgalteriya hisobi tizimini to'g'ri va samarali yo'lga qo'yishga to'sqinlik qiladi.

Buxgalteriya hisobi va xorij tajribasini qo'llashdagi to'siqlar

To'siqlar	Tavsif
-----------	--------

Buxgalteriya hisobi tizimining o'ziga xosligi	Har bir davlatda moliyaviy qonunlar va me'yorlar o'ziga xos bo'lib, bitta tizimni joriy etish qiyin.
Malakali mutaxassislarning yetishmasligi	Buxgalteriya tizimini samarali yuritish uchun malakali buxgalterlar va texnologiyalar zarur, lekin bu etishmaydi.
Xarajatlar va texnologik infratuzilmaning yetishmasligi	Buxgalteriya tizimini qo'llash uchun zarur texnologik infratuzilma va moliyaviy resurslar cheklangan bo'lishi mumkin.
Shaffoflikning yetishmasligi	Ichki nazorat asosida hisobotlar mavjud, tashqi auditorlikning yo'qligi moliyaviy ko'rsatkichlarning ishonchliligini kamaytiradi.
Xorijiy tajriba va milliy qonunchilik farqlari	Xorijiy tajriba o'rganilgan bo'lsa ham, milliy qonunchilik va normativlar o'rtasidagi farqlar amalga oshirishni qiyinlashtiradi.

Jadvalda ko'rsatilgan to'siqlar, mahalla xayriya tashkilotlarida buxgalteriya hisobi tizimini samarali yuritish va xorij tajribasini qo'llashda duch keladigan asosiy muammolarni yoritib beradi. Buxgalteriya hisobi tizimlarining o'ziga xosligi va malakali mutaxassislarning yetishmasligi, shuningdek, texnologik infratuzilma va shaffoflikning yetishmasligi, bu jarayonni murakkablashtiradi. Xorijiy tajriba, masalan, AQSh va Yevropada o'rganilgan me'yorlar va auditorlik tizimlarining mahalliy sharoitlarga moslashtirilishi qiyin bo'lishi mumkin. Shunday qilib, to'siqlarga qarshi kurashish uchun mahalla xayriya tashkilotlarida malakali buxgalterlar tayyorlash, texnologik infratuzilmani yaxshilash va xalqaro tajribalarni milliy qonunchilik bilan uyg'unlashtirish zarur.

Buxgalteriya hisobini yuritishda va xorij tajribasini qo'llashdagi to'siqlarni bartaraf etish uchun bir qator samarali yo'llar mavjud bo'lib jumladan

✓ Mahalla xayriya tashkilotlarida buxgalteriya hisobini samarali yuritish uchun malakali mutaxassislar tayyorlash zarur. Xususan, buxgalteriya va moliyaviy hisobotlarni tayyorlash bo'yicha maxsus o'quv kurslari va sertifikatlash tizimlari joriy etish, buxgalterlarning bilimini yangilash va ularning malakasini oshirishga yordam beradi.

✓ Buxgalteriya hisobi tizimlarini modernizatsiya qilish uchun raqamli platformalar va dasturiy ta'minotlardan foydalanishni kengaytirish zarur. Bu tashkilotlarga ma'lumotlarni tez va samarali saqlash, tahlil qilish va monitoring qilish imkoniyatini yaratadi. Raqamli tizimlar buxgalteriya xatoliklarini kamaytirish va shaffoflikni oshirishda katta yordam beradi.

✓ Moliyaviy hisobotlar va xayriya mablag'larining sarflanishi haqida jamoatchilikka aniq va shaffof ma'lumotlar taqdim etilishi kerak. Tashqi audit tizimini joriy etish va har yili mustaqil auditorlar tomonidan hisobotlarni tekshirish moliyaviy holatning ishonchliligini ta'minlaydi.

✓ Xorijiy tajriba va moliyaviy me'yorlarni mahalliy qonunchilik va iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish zarur. Bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun xalqaro ekspertlar bilan hamkorlik qilish, yangi qonunlarni ishlab chiqish va mavjud qonunchilikni takomillashtirish talab etiladi.

✓ Mahalla xayriya tashkilotlarining moliyaviy holatini yaxshilash va jamoatchilik ishonchini oshirish uchun ular o'z faoliyatini yanada shaffof va ijtimoiy mas'uliyatli ravishda olib borishlari kerak. Bu, o'z navbatida, mahalliy jamoalar bilan hamkorlikni kuchaytiradi va mablag'larning samarali sarflanishini ta'minlaydi.

✓ Xayriya tashkilotlarining moliyaviy faoliyatini doimiy nazorat qilish va monitoring qilish uchun yangi metodologiyalar va tizimlar joriy etish kerak. Bu tizimlar, tashkilotlarning xarajatlarini yanada samarali boshqarish va resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi.

Ushbu choralar orqali mahalla xayriya tashkilotlarining buxgalteriya hisobini samarali yuritish va xorij tajribasini muvaffaqiyatli qo'llash mumkin bo'ladi.

Mahalla xayriya tashkilotlarida buxgalteriya hisobini samarali yuritish va xorij tajribasini qo'llashdagi to'siqlarni bartaraf etish uchun amalga oshirilgan chora-tadbirlar sezilarli ijobiy natijalarga olib keladi. Malakali mutaxassislar tayyorlash, texnologik infratuzilmani rivojlantirish va audit tizimlarini joriy etish orqali tashkilotlarning moliyaviy holati yanada shaffof va samarali boshqariladigan bo'ladi. Bu esa jamoatchilikning ishonchini oshiradi va xayriya faoliyatining barqarorligini ta'minlaydi. Xorijiy tajriba va xalqaro moliyaviy me'yorlarning mahalliy sharoitlarga moslashtirilishi ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, ilg'or davlatlarning moliyaviy tizimlaridan foydalanish va ulardagi muvaffaqiyatli tajribalarni milliy qonunchilikka moslashtirish, mahalla xayriya tashkilotlarining faoliyatini yaxshilashga yordam beradi. Bunda xalqaro hamkorlik va ekspert maslahatlari katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Natijada, buxgalteriya hisobi tizimi samarali boshqarilsa, tashkilotlarning moliyaviy holati yaxshilanadi, xarajatlar aniq va shaffof ko'rsatiladi, mablag'lar to'g'ri va samarali taqsimlanadi. Bu nafaqat tashkilotning o'z faoliyatini rivojlantirishi, balki mahalliy jamoalar va ijtimoiy manfaatdor tomonlar uchun ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda mahalla xayriya tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritish va xorij tajribasini qo'llashdagi to'siqlarni bartaraf etish uchun amalga oshirilgan chora-tadbirlar ijobiy natijalarga olib keladi. Buxgalteriya hisobi tizimlarini modernizatsiya qilish, malakali mutaxassislar tayyorlash va texnologik infratuzilmani rivojlantirish orqali tashkilotlar o'z moliyaviy faoliyatini yanada samarali va shaffof yurita olishadi. Bu esa tashkilotlarning barqarorligini ta'minlaydi va jamoatchilik ishonchini oshiradi.

Shuningdek, xorijiy tajriba va xalqaro moliyaviy me'yorlarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish, mahalla xayriya tashkilotlarining moliyaviy holatini

yaxshilashga yordam beradi. Bunda, xalqaro ekspertlar bilan hamkorlik, moliyaviy audit tizimlarini kuchaytirish va shaffof hisobotlarni taqdim etish kabi chora-tadbirlar tashkilotlarning yanada samarali ishlashini ta'minlaydi. Bu orqali mahalla xayriya tashkilotlari o'z faoliyatini jamoatchilikka ishonchli va ochiq tarzda olib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. S.Sh. Abdullayev Xayriya Tashkilotlarida Buxgalteriya Hisobini Takomillashtirish. Tashkent: Universitet nashriyoti 2022 yil. 145-167 betlar.
2. I.B. Mamatqulov Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari va Ularning O'zbekiston Tashkilotlariga Ta'siri. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2023 yil. Betlar: 78-92 betlar.
3. A.O. Toshpulatov Buxgalteriya Hisobi va Auditingning Mahalla Xayriya Tashkilotlaridagi O'rni. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti, 2021 yil. 114-130 betlar.
4. J.H. Zohidov Moliyaviy Hisobotlarning Shaffofligini Oshirish Yullari: Xayriya Tashkilotlari Misolida. Tashkent: Buxgalteriya va audit institutining nashriyoti, 2020 yil. 64-81 betlar.